

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-125>

УДК 657.1/.4:334.012.61-022.51]:336.743]:339.562/.564

РОЗРАХУНКИ В ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТАХ ЗА ІМПОРТНО-ЕКСПОРТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ: ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ТА ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

CALCULATIONS IN FOREIGN CURRENCIES FOR IMPORT-EXPORT OPERATIONS: REFLECTION IN ACCOUNTING AND ACCOUNTING POLICY OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES

Скорнякова Юлія Борисівна

кандидат економічних наук, доцент,
Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8433-0183>

Косарева Олена Станіславівна

студентка магістратури,
Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2280-8696>

Skornyakova Yuliya, Kosareva Olena

Zaporizhzhya National University

У статті досліджено проблематику відображення в обліку підприємств малого бізнесу розрахунків в іноземних валютах за імпортно-експортними операціями. Проаналізовані альтернативні підходи відображення курсових різниць за монетарними статтями балансу на дату здійснення господарської операції – або в її межах, або за всією статтею. Доведена доцільність запровадження в облікову політику підприємств малого бізнесу першого із зазначених підходів, що дозволить уникнути зайвого завищення доходів та витрат на «фіктивні» суми і позитивно впливатиме на прозорість та інформативність фінансової звітності. Визначено, що обґрунтований вибір елементу облікової політики відповідає фіскальним інтересам малих підприємств – платників податку на прибуток. Обґрунтована пропозиція запровадження на нормативному рівні можливості згортати у фінансовій звітності показники доходів та витрат від курсових різниць, що дозволить покращити рівень сприйняття відповідних показників такої звітності.

Ключові слова: підприємства малого бізнесу, імпортно-експортні операції, розрахунки в іноземних валютах, облік, облікова політика, курсові різниці, монетарні та немонетарні статті, доходи та витрати.

The article examines the problems of reflecting in the accounting of small business enterprises payments in foreign currencies for import-export operations. The relevance of the chosen research topic is justified by the fact that more and more domestic small business enterprises are involved in import-export operations of foreign economic activity, which actualizes the issue of reflecting in the accounting of such enterprises payments in foreign currencies. The relevant aspect of forming the accounting policy of small business enterprises deserves special attention in the field of accounting for payments in foreign currencies. The object of the study is the process of accounting for payments in foreign currencies for import-export operations at small business enterprises. The subject of the study is a set of theoretical, methodical and practical aspects of accounting for payments in foreign currencies. In the course of the research, techniques of critical analysis, comparison, modeling and synthesis were used. Based on the results of the conducted research, the normative principles of identification and display in accounting and reporting of accounting objects valued in foreign currency were systematized. Alternative approaches to the display of exchange rate differences by monetary items of the balance sheet on the date of the economic transaction are analyzed – either within its limits or by the entire item. The feasibility of introducing the first of these approaches into the accounting policy of small business enterprises has been proven, which will avoid excessive overstating of income and expenses for «fictitious» amounts and will positively affect the transparency and informativeness of financial reporting. It was determined that a reasonable choice of an accounting policy element meets the fiscal interests of small businesses – income tax payers, because it reduces the risk of transition to a quarterly tax (reporting) period

and the risk of mandatory adjustment of the financial result before taxation on the difference. A well-founded proposal for the introduction at the regulatory level of the possibility to summarize the indicators of income and expenses from exchange rate differences in financial reporting, which will improve the level of perception of the relevant indicators of such reporting. The practical value of the obtained results lies in the improvement of the organizational and methodical support for the accounting of calculations in foreign currencies for import-export operations, which will allow in practice to increase the quality level of accounting support of management at small business enterprises.

Keywords: small business enterprises, import-export operations, settlements in foreign currencies, accounting, accounting policy, exchange rate differences, monetary and non-monetary items, income and expenses.

Постановка проблеми. Однією із важливіших складових соціально-економічного розвитку України в сучасних умовах є активна інтеграція нашої країни у світовий економічний простір. На мікрорівні це означає, що все більша кількість вітчизняних підприємств долучається до зовнішньоекономічної діяльності. Помітну роль у процесі активізації економічної співпраці із іншими країнами останніми роками відіграють підприємства малого бізнесу, що безперечно заслуговує на позитивну оцінку, адже призводить до демонополізації зовнішньоекономічної діяльності та в цілому є важливим фактором соціально-економічного розвитку України.

Підприємства малого бізнесу, що долучаються до зовнішньоекономічної діяльності, стикаються із організаційним питанням забезпечення формування якісної системи відображення в обліку операцій, що таку діяльність складають, зокрема розрахунків в іноземних валютах. Зазначена складова обліку набуває особливої актуальності, адже ефективно здійснення зовнішньоекономічної, зокрема імпортно-експортної та інших видів діяльності, потребує постійного прийняття дієвих управлінських рішень, що в свою чергу є неможливим без якісної інформаційної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним теоретичним, методичним та практичним аспектам організації обліку розрахунків підприємств в іноземних валютах присвячені дослідження багатьох вітчизняних науковців, таких, як Ф. Бутинець [1], В. Венцель [2], В.Гордополов [3], І. Жиглей [1; 4], Н. Карпенко [5], Г. Коблянська [6], Я. Крупка [7], Ю. Кузьмінський [8], І. Назарова [7], Н. Федькевич [9] та багатьох інших. У той же час проблематика відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах є достатньо багатогранною, нормативні документи, що регулює здійснення та відображення в обліку таких операцій активно оновлюються, а підприємницька практика постійно ставить перед обліком нові завдання. Відповідно окремі питання відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах, зокрема в площині здійснення імпортно-

експортних операцій, залишаються остаточно не вирішеними, потребують уточнень та відповідного розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах насамперед полягає в тому, що в умовах постійних активних змін курсу національної валюти до іноземних валют певні об'єкти обліку, що змінюються в наслідок господарських операцій зовнішньоекономічної діяльності, мають бути відображені одночасно як в іноземній валюті, так і в національній валюті. Зазначений обліковий процес регламентується на державному рівні відповідними нормативними документами, але визначення окремих принципів організації такого облікового процесу залишається в компетенції підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Підприємства таким чином формують власну облікову політику щодо відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах, що є надзвичайно важливою складовою формування якісної облікової системи таких підприємств. Таким чином надзвичайно актуальним питанням в сучасних умовах є, на нашу думку, формування якісної облікової політики вітчизняних підприємств щодо відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах, аспекти якої заслуговують на особливу увагу в площині формування облікової політики підприємств малого бізнесу, що відрізняються певними особливостями управління та обліку, як складової системи управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз особливостей відображення в обліку підприємств малого бізнесу розрахунків в іноземних валютах за імпортно-експортними операціями і обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення облікової політики таких підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах означає, що певні облікові об'єкти (грошові кошти та кошти у розрахунках) мають бути відображені одночасно як в іноземній валюті, так і в гривні, адже система-

тизація інформації та її презентація у звітності відбувається саме у національній валюті. В умовах активної зміни курсу гривні до іноземних валют відображення в обліку зазначених операцій призводить до систематичного формування так званих «курсових різниць», що мають бути відображені в обліку.

У площині вітчизняного законодавства відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах регламентується Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів», яке зокрема «визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації

про операції в іноземних валютах ... в грошовій одиниці України» [10]. Саме даним нормативним документом передбачене визначення, відповідно до якого «курсова різниця – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах» [10], розмежування статей балансу на «монетарні» та «немонетарні», а також порядок визнання курсових різниць за монетарними статтями на дату балансу і на дату здійснення господарської операції. Нормативні принципи ідентифікації та відображення в обліку та звітності об'єктів обліку, що мають оцінку в іноземній валюті, систематизовані на рис. 1.

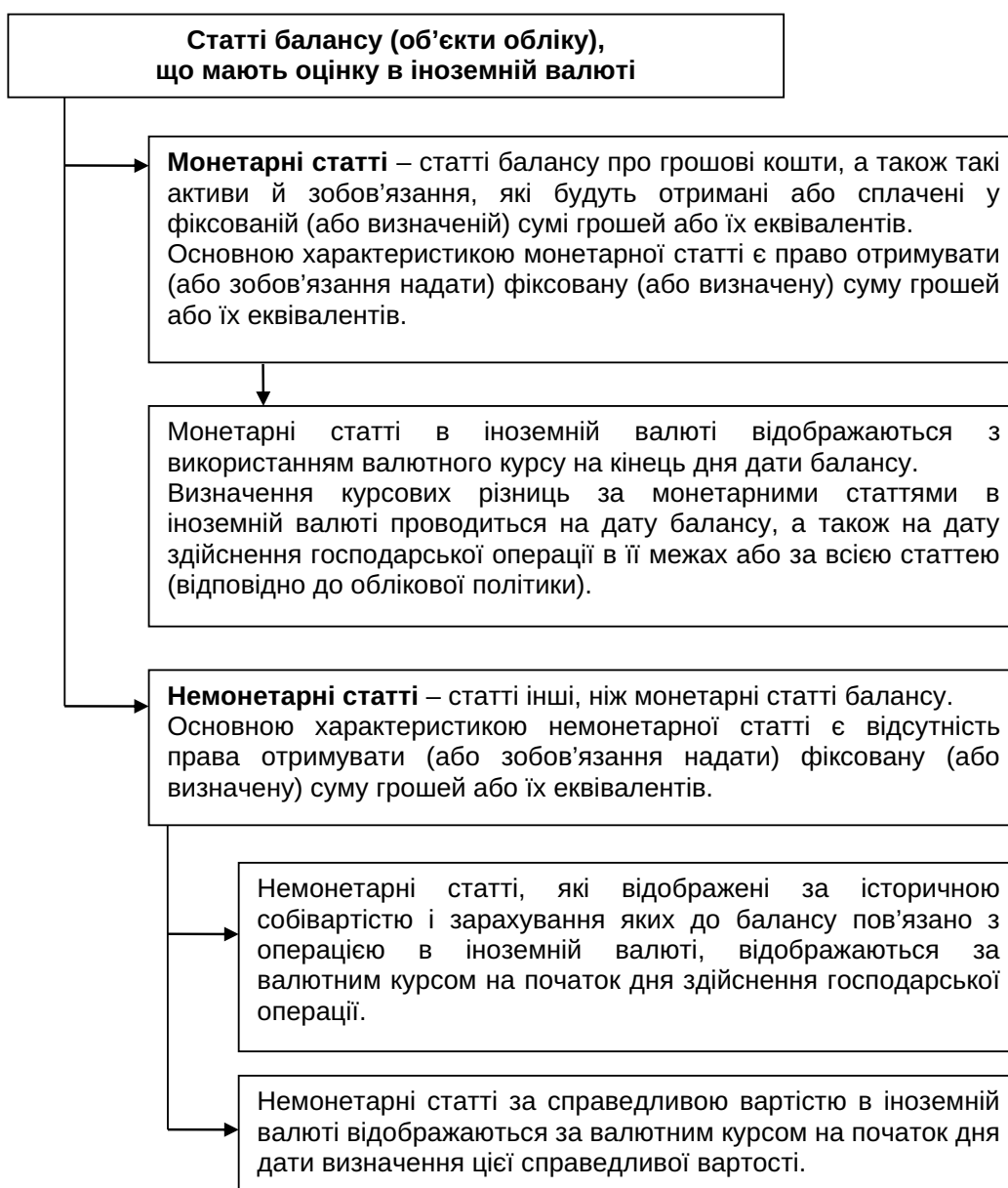

Рис. 1. Принципи ідентифікації та відображення в обліку та звітності об'єктів обліку, що мають оцінку в іноземній валюті

Джерело: складено автором на основі [10]

Облікове відображення курсових різниць на дату здійснення господарських операцій актуалізує окреме важливе питання: як діяти в умовах, коли в наслідок розрахунку відбувається поступова (частинами) компенсація дебіторської та кредиторської заборгованостей, що оцінені у іноземній валюті та відповідно визнаються монетарними статтями. Пунктом 8 НП(с)БО 21 передбачені два альтернативних варіанти відображення в обліку курсових різниць – або в межах здійснення господарської операції, або за всією статтею відповідно. Звісно рішення щодо вибору конкретного порядку відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах має бути послідовним, саме тому кожне підприємство має самостійно визначитися з цього питання, обравши таким чином елемент власної облікової політики.

Досліджуючи питання визнання в обліку курсових різниць на дату здійснення господарських операцій, варто зазначити, що за умови коректного визначення курсових різниць за монетарними статтями на дату балансу, на кварталні (річні) показники фінансової звітності малого підприємства щодо фінансових результатів, активів та зобов'язань жодним чином не впливає порядок визнання курсових різниць протягом періоду – в межах здійснення господарської операції або за всією монетарною статтею. Наявна відмінність буде полягати у визнанні сум доходів та витрат від курсових різниць – за другого підходу вони будуть більшими на однакову суму, яка в умовах постійного коливання курсу національної грошової одиниці буде цілком помітною. Зазначене питання досліджено на конкретному прикладі відображення в обліку операцій щодо реалізації товарів за експортним контрактом, що передбачає поступовий розрахунок покупця за відвантажені товари. Відповідна кореспонденція рахунків представлена в таблиці 1.

Представлений в таблиці 1 приклад підтверджує, що в умовах погашення дебіторської заборгованості поступово окремими платежами, визнання курсових різниць за всією статтею в умовах активного коливання курсу гривні до відповідної іноземної валюти буде провокувати постійне визнання певних сум фактично «фіктивних» доходів та витрат, у той час як визнання курсових різниць в межах здійснення господарської операції такі «фіктивні» доходи та витрати якщо не виключає, то суттєво мінімізує.

В той же час варто зазначити, що доходи та витрати є надзвичайно важливим елементом фінансової звітності малого підприємства, їх фіктивне завищення є неприпустимим, навіть за умови, що це здійснюється на однакові суми і відповідно не впливає на розмір фінансових результатів. Саме тому, на нашу думку, вибір до облікової політики малого підприємства порядку відображення курсових різниць за монетарними статтями балансу на дату здійснення господарської операції в межах здійснення господарської операції є доцільним, адже такий підхід дозволяє уникнути зайвого завищення доходів та витрати на фактично «фіктивні» суми, що в свою чергу позитивно впливатиме на прозорість та інформативність спрощеної фінансової звітності малого підприємства щодо доходів та витрат.

Проаналізована в межах проведеного дослідження проблематика формування облікової політики малих підприємств щодо відображення в обліку курсових різниць за монетарними статтями на дату здійснення господарських операцій схематично представлена на рисунку 2.

Додатково варто зазначити, що обґрунтований підхід до формування облікової політики відповідає фіскальним інтересам тих підприємств малого бізнесу, що є платниками податку на прибуток, адже зменшує ризик формування показника річного доходу від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначеного за правилами бухгалтерського обліку за календарний рік, у сумі більшої за 40 млн. грн. Зазначене перевищення означатиме для платника податку на прибуток неможливість застосування в наступному календарному році річного податкового (звітного) періоду з податку на прибуток (відповідно до пп. 137.5 ПКУ [11]) і неможливість визначення об'єкту оподаткування податком на прибуток без коригування фінансового результату до оподаткування на усі різниці (відповідно до пп. 134.1.1 ПКУ [11]). В свою чергу застосування квартального податкового (звітного) періоду призведе до ускладнення роботи із формування податкової звітності і відносного наближення граничних термінів сплати до бюджету зобов'язань з податку на прибуток, а визначення об'єкту оподаткування із коригуванням на різниці, передбачені статтями 138-140 ПКУ, цілком можливо призведе до підвищення податкового навантаження в частині податку на прибуток.

Таблиця 1

**Порівнянні відображення в обліку курсових різниць за всією статтею
та в межах здійснення господарської операції**

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
	Дт	Кт	
10.01.2024. Врахований борг покупця та дохід від реалізації товарів на експорт у сумі 60000 євро (офіційний курс НБУ 41,8185 грн. за євро) 60000 євро * 41,8185 грн.	362	702	2509110,00
20.01.2024. На валютний рахунок отримано від іноземного покупця 20000 євро (офіційний курс НБУ 40,6905 грн. за євро) 20000 євро * 40,6905 грн.	312	362	813810,00
14.02.2024. На валютний рахунок отримано від іноземного покупця 20000 євро (офіційний курс НБУ 41,1212 грн. за євро) 20000 євро * 41,1212 грн.	312	362	822424,00
14.03.2024. На валютний рахунок отримано від іноземного покупця 20000 євро (офіційний курс НБУ 42,4183 грн. за євро) 20000 євро * 42,4183 грн.	312	362	848366,00
Відображення курсових різниць за всією статтею			
20.01.2024. Відображена курсова різниця 60000 * (41,8185 – 40,6905)	945	362	67680,00
14.02.2024. Відображена курсова різниця 40000 * (41,1212 – 40,6905)	362	714	17228,00
14.03.2024. Відображена курсова різниця 20000 * (42,4183 – 41,1212)	362	714	25942,00
Доходи – 43170 грн., витрати – 67680 грн., фінансовий результат – збиток 24510 грн.			
Відображення курсових різниць в межах здійснення господарської операції			
20.01.2024. Відображена курсова різниця 20000 * (41,8185 – 40,6905)	945	362	22560,00
14.02.2024. Відображена курсова різниця 20000 * (41,8185 – 41,1212)	945	362	13946,00
14.03.2024. Відображена курсова різниця 20000 * (42,4183 – 41,8185)	362	714	11996,00
Доходи – 11996 грн., витрати – 36506 грн., фінансовий результат – збиток 24510 грн.			

Джерело: авторська розробка

В цілому ж досліджена облікова та звітна проблема щодо відображення в обліку доходів та витрати за курсовими різницями потребує, на нашу думку, кардинального рішення на нормативному рівні. Зазначене питання є актуальним в площині вдосконалення організація обліку як на підприємствах малого бізнесу, так і на великих та середніх вітчизняних підприємствах. Для цього пропонуємо в національних стандартах бухгалтерського обліку передбачити можливість для підприємств згортати у звітності щодо фінансових результатів показники доходів та витрат від курсових різниць, визнані протягом звітного

періоду, і відобразити у звітності лише підсумок – або лише отриманий дохід, або лише понесені витрати. Такий варіант відображення у звітності доходів і витрат від курсових різниць дозволив би суттєво покращити рівень сприйняття звітності щодо фінансових результатів підприємств, що здійснюють розрахунки в іноземних валютах, адже виключив би презентацію у звітності фактично «фіктивних» сум доходів та витрат (які однак впливають на структуру доходів та витрат підприємства), що є наслідком коливання курсу гривні до іноземних валют в межах окремого звітного періоду.

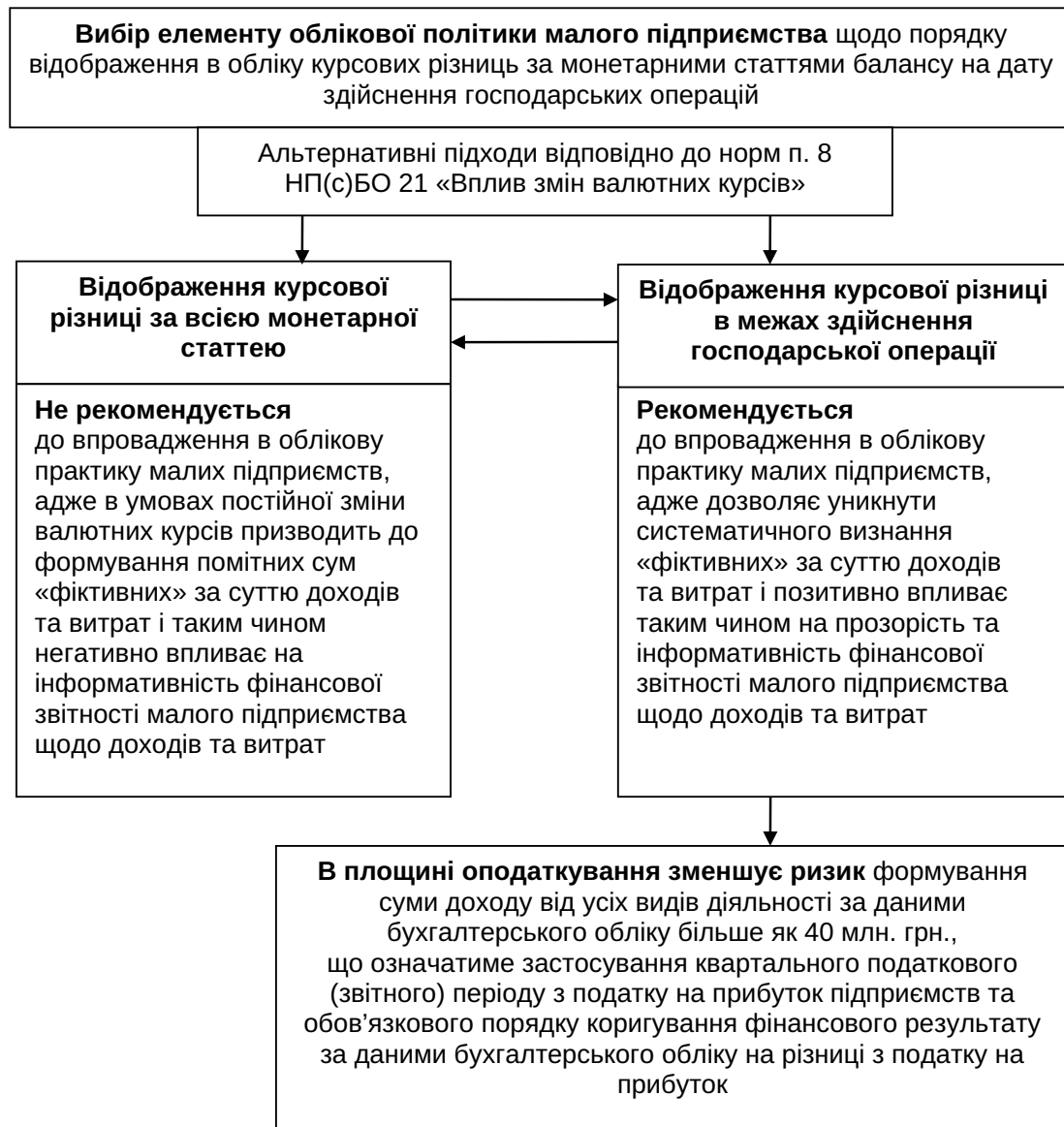

Рис. 2. Формування облікової політики малих підприємств щодо відображення в обліку розрахунків в іноземних валютах

Джерело: авторська розробка

Висновки. Якісна організація обліку розрахунків в іноземних валютах за імпортно-експортними операціями є важливим завданням управління для підприємств малого бізнесу, що долучаються до зовнішньоекономічної діяльності. Принципи ідентифікації та відображення в обліку та звітності вітчизняних підприємств об'єктів обліку, що мають оцінку в іноземній валюті, передбачені НП(с)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». У той же час практична реалізація зазначених принципів потребує прийняття певних рішень на рівні конкретного підприємства, адже має бути складовою його облікової політики. Так, зокрема важливим рішенням є вибір порядку

відображення в обліку курсових різниць за монетарними статтями балансу на дату здійснення господарської операції – або в межах її здійснення, або за всією статтею відповідно. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що підприємствам малого бізнесу варто обирати перший з альтернативних варіантів, адже це дозволить мінімізувати зайве завищення доходів та витрати на фактично «фіктивні» суми, що в свою чергу позитивно впливатиме на прозорість та інформативність фінансової звітності малого підприємства щодо доходів та витрат. Окрім того таке рішення щодо формування облікової політики відповідає фіскальним інтересам малих під-

приємств – платників податку на прибуток, адже зменшує ризик досягнення межі доходів від усіх видів діяльності за даними бухгалтерського обліку в розмірі більше як 40 млн. грн. за календарний рік, що в свою чергу означатиме застосування квартального податкового (звітного) періоду і обов'язковий порядок коригування фінансового результату до оподаткування на різниці, що передбачені податковим законодавством.

Проблематика відображення доходів та витрат від курсових різниць у фінансовій звітності заслуговує, на нашу думку, вирішення кардинального на нормативному рівні. Для цього пропонуємо в національних стандартах бухгалтерського обліку передбачити

можливість для підприємств згортати у звітності щодо фінансових результатів показники доходів та витрат від курсових різниць, визнані протягом звітного періоду, і відображати у звітності лише підсумок – або лише отриманий дохід, або лише понесені витрати. Це дозволить покращити рівень сприйняття відповідних показників такої звітності, особливо звісно щодо структури доходів та витрат підприємства, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Нормативна реалізація розробленої пропозиції є, на нашу думку, доцільною як для спрощеної фінансової звітності підприємств малого бізнесу, так і для фінансової звітності великих та середніх підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутинець Ф. Ф., Жиглей І. В. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності. Житомир : ПП «Рута», 2011. 544 с.
2. Венцель В. Т. Теоретико-обліковий аспект розрахунків з іноземними контрагентами. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2011. № 1 (55). С. 47–51.
3. Гордополов В. Ю. Розвиток теорії та методології бухгалтерського обліку зовнішньоекономічної діяльності : монографія. Житомир : Видавець О.О. Євенко, 2019. 392 с.
4. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік валютних операцій: порядок визнання та методи оцінки : дис ...канд. економ. наук : 08.06.04. Тернопіль, 2003. 235 с.
5. Карпенко Н. Г. Особливості обліку експорту товарів. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 1134–1138.
6. Коблянська Г. Ю. Методологія обліку і фінансової звітності експортних операцій. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2008. № 5. С. 4–14.
7. Крупка Я. Д., Назарова І. Я. Облік міжнародних операцій. Тернопіль : Крок, 2016. 216 с.
8. Кузьмінський Ю.А. Оперативний облік і контроль міжнародних фінансово-господарських операцій : дис ... док. економ. наук : 08.06.04. Київ, 2002. 454 с.
9. Федькевич Н. В. Облік і аудит операцій з експорту та імпорту за договорами купівлі-продажу : дис ...канд. економ. наук : 08.00.09. Київ, 2008. 219 с.
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»: Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193. Дата оновлення: 05.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text> (дата звернення 15.11.2024).
11. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 15.11.2024).

REFERENCES:

1. Butynets F. F., Zhyhlei I. V. (2011) *Oblik i analiz zovnishnoekonomichnoi diialnosti* [Accounting and analysis of foreign economic activity]. Zhytomyr: PP «Ruta», 544 p. (in Ukrainian)
2. Ventsel V. T. (2011) *Teoretyko-oblikovyi aspekt rozrakhunkiv z inozemnymy kontrahentamy* [Theoretical and accounting aspect of settlements with foreign counterparties]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr State Technological University*, vol. 1(55), pp. 47–51.
3. Hordopolov V. Iu. (2019) *Rozvytok teorii ta metodolohii bukhghalterskoho obliku zovnishnoekonomichnoi diialnosti : monohrafiia* [Development of the theory and methodology of accounting for foreign economic activity: monograph]. Zhytomyr: Vydavets O.O. Yevenok, 392 p. (in Ukrainian)
4. Zhyhlei I. V. (2003) *Bukhghalterskyi oblik valiutnykh operatsii: poriadok vyznannia ta metody otsinky* [Accounting for foreign exchange transactions: recognition procedure and valuation methods]: dys....kand. ekonom. nauk : 08.06.04. Ternopil, 235 p. (in Ukrainian)
5. Karpenko N. H. (2017) *Osoblyvosti obliku eksportu tovariv* [Features of accounting for the export of goods]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, vol. 9, pp. 1134–1138.

6. Koblianska H.Iu. (2008) Metodolohiia obliku i finansovoi zvitnosti eksportnykh operatsii [Methodology of accounting and financial reporting of export operations]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt – Accounting and auditing*, vol. 5, pp. 4–14.

7. Krupka Ya.D., Nazarova I.Ia. (2016) *Oblik mizhnarodnykh operatsii* [Accounting for international transactions]. Ternopil : Krok, 216 p. (in Ukrainian)

8. Kuzminskyi Yu.A. (2002) *Operatyvnyi oblik i kontrol mizhnarodnykh finansovo-hospodarskykh operatsii* [Operational accounting and control of international financial and economic transactions]: dys.... doktor ekonom. nauk : 08.06.04. Kyiv, 454 p. (in Ukrainian)

9. Fedkevych N.V. (2008) *Oblik i audyt operatsii z eksportu ta importu za dohovoramy kupivli-prodazhu* [Accounting and auditing of export and import transactions under purchase and sale agreements]: dys....kand. ekonom. nauk : 08.00.09. Kyiv, 219 p. (in Ukrainian)

10. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 21 «Vplyv zmin valiutnykh kursiv» : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 10.08.2000 r. № 193 [National regulation (standard) of accounting 21 «Effect of changes in exchange rates», approved by Ministry of Finance of Ukraine dated 10.08.2000. № 193]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text> (accessed November 15, 2024).

11. Zakon Ukrainy «Podatkovyi Kodeks Ukrainy» pryiniaty 02.12.2011 r. № 2755-VI [Law of Ukraine «Tax Code of Ukraine» dated 02.12.2011. 2755-VI]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed November 15, 2024).